

1.4 Tiesību aktiem atbilstoša MI izmantošana

Galvenā doma

- **Nepastāv tiesisks vakuums.** Datu aizsardzības tiesības ir bijušas spēkā visu laiku.
- **Grafiks ir mainījies.** Augsta riska pienākumi izglītības MI sistēmām stājas spēkā **2027. gada 2. decembrī**, nevis 2026. gada augustā. Pārbaudiet savas skolas izdales materiālus.
- **Jau saistoši kopš 2025. gada februāra.** Emociju atpazīšana skolās ir aizliegta, un skolām, kas izmanto MI, jānodrošina darbinieku kompetence. MI ģenerēta satura marķēšana sākas 2026. gada augustā.
- **Grūtākais slānis ir datu aizsardzība.** Bez līguma, kas izslēdz apmācību ar jūsu ievadītajiem datiem, nedrīkst apstrādāt nekādus skolēnu personas datus; piekrišana parasti nav derīga; vārdu dzēšana nav anonimizēšana.
- **Autortiesības problēma ir augšupielāde.** Mācīšanas izņēmums neattiecas uz aizsargātu darbu ievadīšanu MI sistēmā.
- **Detektori nekalpo par pierādījumu.** Pamatota secinājuma izdarīšana no konkrētām pazīmēm — kalpo. Noteikumiem jābūt skaidriem jau iepriekš, un marķēšana pārspēj aizliegšanu.
- **Atzīmes paliek cilvēka ziņā** — un MI ieteikuma automātiska apstiprināšana nav cilvēka lēmums.
- **Atbildība gulstas uz iepirkumu, nevis uz jums** — un **atbildība dara iespējamu.** Skolas ar skaidriem noteikumiem ir tās, kuru skolotāji ziņo, ka ietaupa visvairāk laika.

“Ja no šīs lapas atceraties tikai vienu teikumu: **Dambji plīst. Iemāciet peldēt.**”

Lasīšanas dienasgrāmata, trešais skatiens

Mūsu devītās klases skolēns, viņa lasīšanas dienasgrāmata, viņa skolotāja aizdomas. [1.2. nodaļā](#) tas bija jautājums par mācīšanos; [1.3. nodaļā](#) — par profesionālu spriedumu. Šeit tā ir tiesas lieta.

2025. gada decembrī Hamburgas (Vācija) Administratīvā tiesa pieņēma lēmumu par steidzamu pieteikumu šajā lietā. Skolotājs bija pamanījis, ka dienasgrāmata neatbilst zēna rakstības stilam klases pārbaudes darbā. Rezultātā skola to uzskatīja par maldināšanu. Sekoja steidzams pieteikums, lai to apturētu, taču tiesa to noraidīja. Neatklāta MI izmantošana skolas darbā tiek

uzskatīta par maldināšanu pat tad, ja skolai nav skaidra noteikuma pret MI. Visiem skolēniem jāpieņem, ka viņiem jāstrādā patstāvīgi, ja vien viņiem nav paziņots, kādi palīg līdzekļi ir atļauti. Viena atruna, ko atcerēties jau no paša sākuma: šis ir viena tiesas lēmums, un tas vēl nav galīgs.

Šis ir piemērots brīdis, lai runātu par visizplatītāko maldīgo priekšstatu šajā jomā. Nepastāv tiesisks vakuums. Tas nekad nav pastāvējis.

Namam ir trīs stāvi

Lielākā daļa skolotāju iztēlojas MI tiesības kā vienu vienīgu sienu, ko kaut kur Briselē turpina būvēt. Taču noderīgāk ir iztēloties māju, kurā jūs jau dzīvojat. Pamats ir datu aizsardzība. Tas ir nesošais elements. Tas tika ielikts jau pirms vairākiem gadiem. Tas nosaka jūsu otrdienas rītu. Augšējais stāvs ir ES MI akts — Eiropas MI tiesības, kas klasificē sistēmas pēc to potenciālā kaitējuma un uzliek stingrākus pienākumus, jo augstāks ir risks. Tas ir daļēji apdzīvots un joprojām top, un tā pabeigšanas datums nesen tika pārcelts uz vēlāku laiku. Durvis un logi ir autortiesības un eksāmenu tiesības — nelieli un specifiski elementi, kurus jūs skarat ik dienu, to nemaz nepamanot.

Pirmais stāvs: datu aizsardzība, skaidrība, nekā daudzi domā

Kāda cilvēka personas datu apstrādei vienmēr nepieciešams juridisks pamats. Skola kā publiska iestāde savu pamatojumu būtībā gūst no saviem likumā noteiktajiem pienākumiem izglītības jomā. Nepastāv vispārējas licences, kas nāktu līdz skolotāja statusam.

No tā izriet trīs sekas, kas veido šīs nodaļas praktisko kodolu.

Piekrišana neatrisina jautājumu. Viens acīmredzams risinājums būtu vienkārši pajautāt vecākiem. Taču šai pieejai ir divi trūkumi. Pirmkārt, piekrišanai jābūt brīvi dotai. Skolas kontekstā, kur atzīmes ir ietekmējošs faktors, skolotāja lūgums nav brīva izvēle. Otrkārt, piekrišanai jābūt informētai, ko ir grūti panākt, ja neviens nezina, kur dati galu galā nonāks. Pilnvarojumam jānāk no izglītības tiesību aktiem, nevis no paraksta, jo tas pārceļ atbildību augstāk — prom no jums.

Vārdu dzēšana nepadara datus anonīmus. 2024. gadā Vācijas datu aizsardzības iestādes kopīgi paziņoja, ka gadījumā, ja personu joprojām var identificēt pēc konteksta, dati joprojām ir personas dati. Tas skolās ir īpaši problemātiski, jo tieši tie teksta veidi, kuros skolotāji visvairāk vēlas palīdzību — esejas, brīva rakstīšana un mācību dienasgrāmatas — identificē autoru pēc rakstības stila.

Robežlīnija ir līgums: pakalpojumu sniedzējs drīkst apstrādāt jūsu datus, ja tas dara to stingri saskaņā ar jūsu norādījumiem un ja par to ir noslēgta rakstiska vienošanās. Taču brīdī, kad tas izmanto jūsu ievadīto savām vajadzībām, vienošanās sabrūk, jo tas vairs nedarbojas jūsu uzdevumā. Praktiskais tests tāpat ir šāds: vai šāda vienošanās pastāv, un vai tā izslēdz apmācību ar jūsu ievadītajiem datiem? Ja nē, personas dati nedrīkst tikt ievadīti vispār.

Vēl divas piezīmes, kas ir vērts atcerēties: dati par veselību, invaliditāti un speciālajām izglītības vajadzībām ES tiesību aktos ir pakļauti vēl stingrākai aizsardzībai, un vismaz viena Vācijas federālā zeme (Bādene-Virtemberga) ar ministrijas rīkojumu ir tieši aizliegusi to izmantošanu MI sistēmās. Ja

tiek izmantotas privātas ierīces, juridiskā atbildība gulstas uz skolu, nevis uz jums personīgi, kas atbrīvo jūs no atbildības un uzliek pienākumu jūsu direktoram.

Otrais stāvs: ko MI akts jau prasa un ko vēl neprasa

Šeit ir labojums, kas padara novecojušu lielāko daļu esošo norādījumu. 2026. gada jūlijā ES atlika smagāko MI akta pienākumu kopumu izglītībai — tos, kas attiecas uz sistēmām, kuras klasificētas kā augsta riska, tas ir, sistēmām, ko izmanto, lai lemtu par uzņemšanu, novērtētu skolēnu apgūto vai uzraudzītu viņus eksāmenu laikā — no 2026. gada augusta uz 2027. gada 2. decembri. Ļoti daudzi 2025. gadā un 2026. gada sākumā sarakstīti izdales materiāli joprojām uzrāda veco datumu. Ja kāds dokuments jūsu skolā to dara, tam nepieciešama zemspīdīgas zīmē.

Noderīgāks labojums iet pretējā virzienā: tas, kas jau ir spēkā, tiek nenovērtēts par zemu, bet tas, par ko bezgalīgi diskutē, vēl nav spēkā.

Divas lietas ir saistošas jau kopš 2025. gada 2. februāra.

- **Emociju atpazīšana skolās ir pilnībā aizliegta.** Sistēmas, kas apgalvo, ka spēj nolasīt skolēnu izjūtas — uzmanības noteikšana, noskaņojuma analītika, "iesaistes" vērtējums no tīmekļa kameras — nav pelnīdīga zona. Tās ir iekļautas akta īsajā sarakstā ar praksēm, kas ir vienkārši aizliegtas.
- **Skolām, kas izmanto MI, jānodrošina, ka to darbinieki zina, ko viņi ar to dara.** Šim pienākumam nav pievienots naudas sods, tāpēc tas bieži tiek aizmirsts. Tas tomēr ir saistošs tikpat lielā mērā.

Lasot šo otro pienākumu kopā ar 1.3. nodaļu, kaut kas noslēdzas. Plaša starp zināšanām par MI un spēju ar to mācīt vairs nav tikai profesionāla problēma. Kopš 2025. gada februāra tā ir juridiska prasība.

Kopš 2026. gada 2. augusta MI ģenerētais saturs ir attiecīgi jāmarķē. No 2027. gada 2. decembra sistēmas, ko izmanto, lai lemtu, kuri skolēni tiek uzņemti, novērtētu apgūto vai uzraudzītu skolēnus eksāmenu laikā, tiks uzskatītas par augsta riska sistēmām. Tam, kas šādu sistēmu izmanto, tad rodas ar to saistītie pienākumi. Tas ietver prasību, lai personas, kas to pārbauda, būtu, akta vārdiem izsakoties, "kompetentas, apmācītas un pilnvarotas". Nemiet vērā formulējumu. Tiesību akts ir nonācis pie tā paša secinājuma, pie kura nonākusi arī pedagoģija: pārraudzība bez kompetences nav pārraudzība.

Durvis un logi: autortiesības un eksāmeni

Diezgan pretintuitīvi, bet tas, kas iznāk no MI, ir vieglākā daļa. MI radītam tekstam vai attēlam parasti nav cilvēka autora tādā nozīmē, kāda nepieciešama autortiesībām, tāpēc parasti tas pats par sevi ir brīvs no autortiesībām. Tas gan negarantē, ka tas ir "tīrs": pirmajā šāda veida nozīmīgajā Eiropas lēmumā Minhenes tiesa konstatēja, ka tērzēšanas robots bija iegaumējis dziesmu vārdus un tos gandrīz burtiski reproducējis. Tiesa atbildību uzlika pakalpojuma sniedzējam, nevis personai, kas ierakstīja pieprasījumu. Vai skolotājs, kurš šādu materiālu nodod tālāk, varētu būt atbildīgs, pašlaik ir atklāts jautājums. Skaidrāka problēma ir tas, kas tiek ievadīts sistēmā — taču nemiet vērā, ka tas ir autortiesību, nevis MI akta jautājums. MI akts neko nesaka par to, ko skolotāji drīkst

ievadīt sistēmā; tas ir vecāks un pilnīgi cits tiesību kopums.

Izņēmums, kas atļauj skolotājiem kopēt materiālu savām stundām, attiecas tieši uz to: neliela darba daļas kopēšanu konkrētai stundai. Aizsargāta darba augšupielāde komerciālā MI sistēmā ir cita darbība, un šis izņēmums to neaptver. Materiāli, kas paredzēti skolas mācību vajadzībām — galvenokārt mācību grāmatas — jebkurā gadījumā ir izslēgti no šī izņēmuma. Tātad nodaļas ieskenēšana, lai to liktu apkopot, ir ikdienišķa darbība, ko mācīšanas izņēmums acīmredzami neaptver.

Cik ļoti jums par to būtu jāraizējas? Mazāk, nekā šī nesakritība liek domāt, un vairāk nekā nemaz. Jautājums patiešām ir neatrisināts: neviena augstāka tiesa par to nav lēmusi, un speciālistu literatūra uzskata, ka esošie izņēmumi šai situācijai neder labi. Ja tiesību turētājs iebilst, prasība būtu civiltiesiska, un praksē tas ir skolas politikas un iepirkuma jautājums, nevis kaut kas, ko var atrisināt atsevišķs skolotājs. Kas nav neskaidrs, ir šaurais gadījums, un tā ir robeža, kas jāatceras: skolas mācību grāmatu un izdevēju materiāliem MI rīkos vispār nevajadzētu nonākt — ne ieskenētiem, ne pārrakstītiem, pat ne darba lapas izveidei.

Tiesu prakse šajā jomā pašlaik šķiet nekonsekventa visā Eiropā. 2026. gada februārī Kaseles (Vācija) Administratīvā tiesa divas universitāšu lietas izlēma vienādi un asi: ja students ir parakstījis deklarāciju, ka darbs ir viņa paša, robeža tiek pārkāpta "jau ar vienu vienīgu neatklātu ģeneratīvā MI izmantošanas gadījumu". Parīzes administratīvā tiesa 2026. gada februārī aizliedza universitātei jebkādi sodīt studentu: tā nebija izstrādājusi nekādus noteikumus par MI izmantošanu, un bez iepriekš noteikta noteikuma nebija ko atzīt par disciplināru pārkāpumu. Zviedrijas apelācijas tiesa agrāk bija nonākusi pie tāda paša rezultāta, balstoties uz gandrīz identiskiem faktiem kā Nīderlandes lietā, kurā spriedums bija pretējs. Šajā lietā students bija iesniedzis izdomātus avotus, taču kursa noteikumi mājasdarbos atļāva "visus palīg līdzekļus", tāpēc nebija nekā, kas būtu pārkāpts. Gadījumos, kad viltošana bija skaidri pierādīta un noteikums pastāvēja, tiesas ir apstiprinājušas sodus. Nīderlandes Augstākā administratīvā tiesa to darīja 2025. gadā.

Tātad modelis dažādās jurisdikcijās neizriet no valstīm. Tas ir saistīts ar to, vai noteikums pastāvēja jau iepriekš un vai maldināšana tika faktiski pierādīta.

No tā praksei izriet trīs noteikumi.

1. **Detektori nekalpo par pierādījumu.** Ko likums gan pieļauj, ir secinājums, kas izdarīts no tipiskām pazīmēm. Tas ietver atkārtotu, savādi izslīpētu formulējumu, neatbilstību starp to, ko students spēj uzrakstīt, un to, ko viņš spēj pateikt mutiski, kā arī avotus, kas izrādās neeksistējoši. Skolēns tad var sniegt skaidrojumu. Tas ir leģitīms ceļš, un tam nav vajadzīga programmatūra. Detektora rezultāts labākajā gadījumā ir viena pazīme starp citām. [1.3. nodaļā](#) minētais kļūdu īpatsvars padara šo instrumentu nelietojamu kā pierādījumu.
2. **Noteikumiem jābūt skaidriem pirms vērtēšanas, nevis pēc tās.** Ne pilnīgs aizliegums, ne pilnīga atļauja nav noturīgi risinājumi. Tas, kas darbojas, ir patstāvīga darba deklarācija ar vispārīgu klauzulu par MI, kā arī pienākums norādīt, kas tika izmantots. Vācijā Bavārijā 2026. gadā gāja vistālāk: tās universitātes nedrīkst vispār aizliegt MI nepārraudzītos vērtējumos, taču tām jāpieprasa skolēniem to deklarēt.

Marķēšana aizliegšanas vietā.

3. **Atzīmes paliek cilvēka ziņā.** Nevienu lēmumu ar juridiskām sekām personai nedrīkst pieņemt vienīgi mašīna, un atzīme ir tieši šāds lēmums. Vācijas Izglītības ministru pastāvīgā konference to formulē vēl stingrāk: vērtēšana ir uzdevums, ko var veikt vienīgi skolotāji. Būtiski, ka formāla MI ieteikuma automātiska apstiprināšana neskaitās par cilvēka lēmumu. Tātad 1.4. nodaļas atziņa — ka kļūdaina MI atgriezeniskā saite ir gan pedagoģiska, gan juridiska problēma — apstiprinās arī šeit.

Tiesības, ētika un didaktika tādējādi nonāk pie viena un tā paša secinājuma: vērtējiet procesu, nevis tikai gala rezultātu.

Atbild?bas paties? adrese

Reaģējot uz to, Vācija ir ieviesusi valsts nodrošinātas skolu MI vides. Tās ir pārbaudītas platformas ar apspriestiem līgumiem, nevis atstāšana skolotāju ziņā reģistrēties jebkur, kur tas ir bez maksas. Lai gan tās atrisina problēmas, ko atsevišķi skolotāji nevar atrisināt paši, tās joprojām tiek kritizētas par to, kā tās tiek pārvaldītas, vai skolotāji tās patiešām pieņem un vai vērtējumi, ko tās atbalsta, ir pamatoti. Tā kā ieviešana pašlaik ir ierobežota līdz atlasītai skolu grupai un konkrētiem mācību priekšmetiem, nākamo mēnešu laikā būs jāvēro, kā skolotājiem veicas ar šīm platformām.

Tas, kas ir savdabīgs, ir šaurāks, nekā sākotnēji varētu šķist, un to ir vērts formulēt precīzi: nevis izsludinot konkursu vai iegādājoties piekļuvi kāda cita platformai, Vācija ir vienīgā Eiropas sistēma, kurā valsts iestāde pati izveido un uztur platformu. Arī Francija nodrošina platformu veselam gadagājumam, taču tā to ir pasūtījusi, un divi privāti uzņēmumi to piegādā: viens uzrakstīja programmatūru, otrs mitina datus. Lielākā daļa pārējās kontinenta daļas vienkārši ir iegādājusies gatavu risinājumu. Slovākija ir gājusi vistālāk — ar 20 000 licencēm skolotāju izglītības fakultātēm, kas līdz 2026. gadam tiks paplašinātas līdz aptuveni 80 000 skolu skolotāju. Valsts maksās tikai par faktiski izmantotajām licencēm, un pakalpojumu sniedzējam līgumiski aizliegts apmācīt savu sistēmu ar Slovākijas skolu datiem. Igaunija ir panākusi līdzīgu vienošanos savām vidusskolām, un Ziemeļīrija ir ieguldījusi 10,7 miljonus mārciņu licencēs visiem skolotājiem visās skolās. Līgumisku garantiju, ka jūsu ievadītie dati netiek izmantoti apmācībai — tieši to funkciju, kurai bija paredzēta Vācijas platforma —, var arī vienkārši iegādāties.

Platformas izveide pašu spēkiem automātiski nedod jums vairāk kontroles. Vācijas platforma, kā norādījusi nozares asociācija, darbojas uz tiem pašiem komerciālajiem valodas modeļiem Eiropas serveros, kā visu pārējo. Turpretī Francijas sistēma tiek mitināta Francijā ar augstāko drošības sertifikāciju, ko izdevusi Francijas valsts. Viena valsts uzbūvēja virsmu un nomā dzinēju, bet otra iegādājās programmatūru un patur atslēgas no ēkas. Nav skaidrs, kura izvēle ir suverēnāka — tas ir vērts paturēt prātā, pirms lietot šo terminu.

Nīderlande izvēlējās citu pieeju, un to ir vērts zināt, jo tā piedāvā godīgāku atbildi uz to pašu jautājumu. Nevis būvējot vai pērkot, Nīderlandes skolas un universitātes apvienoja spēkus un lika lielākajiem pakalpojumu sniedzējiem oficiāli sevi izvērtēt. Pārbaudot Microsoft MI asistentu, tās konstatēja divas problēmas, ko nevarēja atrisināt: kritērijus automātiskajam satura filtram, kurus sniedzējs atteicās atklāt, un astoņpadsmit mēnešu diagnostikas datu glabāšanu, kurai nebija

pamatojuma. Tās risināja sarunas. Taču 2026. gada martā pakalpojumu sniedzējs atteicās kaut ko mainīt. Tāpēc novērtējums joprojām ir "dzeltens", un Nīderlandes skolām tiek ieteikts ievērot piesardzību un katrā gadījumā spriest pēc saviem ieskatiem, nevis piešķirt vispārēju atļauju. Viena valsts novērsa risku, uzbūvējot ap to; otra to rūpīgi izvērtēja un nolēma, ka tā vēl nav gatava. Abas pieejas piedāvā risinājumus problēmai, kas izklāstīta šīs nodaļas sākumā.

Šis salīdzinājums noskaidro arī vēl vienu jautājumu. Sūdzība, ka skolotāji dod priekšroku bezmaksas tērzēšanas robotam, nevis oficiālajam, Vācijā nav ieviešanas kļūdas rezultāts. Igaunijā, kur valsts sarunu ceļā nodrošināja piekļuvi katram vidusskolas skolēnam, pēc gada tikai neredz vairāk par trešdaļu izmantoja oficiālo tērzēšanas robotu ik nedēļu. Izrādījās, ka lielākā daļa no viņiem bija izmantojuši bezmaksas rīkus jau pirms programmas sākuma. Visur pārbaudītā vide konkurē ar ērtāko variantu. Oficiālā rīka nodrošināšana ir nepieciešama. Taču ar to vien nepietiek.

Tomēr strukturālais secinājums saglabājas spēkā: atbilstība ir priekšnoteikums, kas paver iespējas, nevis šķērslis. Atceraties, kas tika teikts [1.2. nodaļā](#)? Skolas ar skaidriem noteikumiem bija tās, kuru skolotāji sacīja, ka ietaupa visvairāk laika. Nekas šo nodaļu pamatā esošajos avotos nenorāda uz pretējo.